

Kitap İncelemesi

Gönderim Tarihi: 24.04.2023

Kabul Tarihi: 16.05.2023

Yayın Tarihi: 23.06.2023

Yazıt Kùltür Bilimleri Dergisi, 2023, 3(1): 165-173

Book Review

Received Date: 24.04.2023

Accepted Date: 16.05.2023

Published Date: 23.06.2022

DOI Number: 10.59902/yazit.1286925

ŞAH İSMAİL HATAYÎ (DİVAN, DEHNÂME, NASİHATNÂME VE ANADOLU HATAYİLERİ)

Şah İsmail Hatayî (Divan, Dehnâme, Nasihatnâme and Anatolian Hatayîs)

Mustafa SEVER*

ÖZ

İbrahim Aslanoğlu'nun, pek çok araştırmacının (önsözde belirtildiği gibi S. N. Ergun, Azerbaycanlı araştırmacılar, Batılı Türkologlar) varlığından haberli olduğu, ancak içeriği hakkında bilgi sahibi olmadığı Taşkent Nüshası'nı temel alarak hazırladığı *Şah İsmail Hatayî (Divân, Dehnâme, Nasihatnâme ve Anadolu Hatayîleri)* adlı eser, Türk edebiyatı açısından çok önemli bir eserdir. Çünkü Taşkent nüshası, Şah İsmail'in ve oğlu Şah Tahmasb'ın hattatı olan ve Hatayî'yi yakından tanıyan Nişaburlu Mahmut tarafından kaleme alınmıştır. Bu yönüyle de elde bulunan kaynakların en sağlamı olduğu söylenebilir. Pek çok kütüphanede bulunan cönklerdeki, mecmualardaki, vd. eserlerdeki Şah İsmail Hatayî mahlaslı şiirler, -Aslanoğlu'nun tespitiyle- yanlış olarak Bektaşî edebiyatının ürünlerine benzer, koşma tarzında nefesler söyleyen bir şair tipinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Oysa, başta Taşkent nüshası olmak üzere İstanbul dışındaki kütüphanelerde bulunan yazma eserlerde Hatayî'nin hece ölçüsüyle şiiri bulunmamaktadır. Aslanoğlu'nun daha önce Pir Sultan Abdallar konusundaki titizliğine, yanlışları ve yanlışları giderme yönündeki çabalarına, bu eserde de tanık olunmaktadır. Çalışmamızda, adı geçen eserin önemi, İbrahim Aslanoğlu'nun eserini meydana getirirken gösterdiği çabaları ve hassasiyeti değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Aslanoğlu, Hatayî, Şah İsmail, Taşkent, Türk edebiyatı

ABSTRACT

Shah İsmail Hatayî (Divân, Dehnâme, Nasihatnâme and Anatolian Hatayîs) prepared by İbrahim Aslanoğlu based on the Tashkent Copy, of which many researchers (as stated in the preface, S.N. Ergun, Azerbaijani researchers, Western Turcologists) were aware of but did not know about its content. is a very important work in terms of Turkish literature. Because the Tashkent copy was written by Mahmud of Nishapur, who was the calligrapher of Shah Ismail and his son Shah Tahmasb and knew Hatayî closely. In this respect, it can be said that it is the most robust of the resources available. In many libraries, cönks, journals, et al. The poems with the pseudonym Shah Ismail Hatayî in the works have wrongly led to the emergence of a poet type who sings breaths in the style of running, similar to the products of Bektashi literature, as determined by Aslanoğlu. However, in the manuscripts found in libraries outside of Istanbul, especially the Tashkent copy, Hatayî's syllabic poem is not found. Aslanoğlu's meticulousness about Pir Sultan Abdals and his efforts to correct mistakes and misconceptions are witnessed in this work. In our study, the importance of the mentioned

* Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Çanakkale-Türkiye. E-posta: msever38@gmail.com. ORCID: 0000-0002-1991-2750.

work, the efforts and sensitivity of İbrahim Aslanoğlu while creating his work will be tried to be evaluated.

Keywords: Aslanoğlu, Hatayi, Shah Ismail, Tashkent, Turkish literature

Aslanoğlu, İbrahim (1992). *Şah İsmail Hatayî (Divân, Dehnâme, Nasihatnâme ve Anadolu Hatayîleri)*. İstanbul: Der Yayınları, 567 sayfa.

Giriş

İbrahim Aslanoğlu, hazırladığı *Şah İsmail Hatayî (Divân, Dehnâme, Nasihatnâme ve Anadolu Hatayîleri)* adlı eserde, pek çok araştırmacının (önsözde belirtildiği gibi S. N. Ergun, Azerbaycanlı araştırmacılar, Batılı Türkologlar) varlığından haberli olduğu, ancak içeriği hakkında bilgi sahibi olmadığı Taşkent Nüshası'nı temel aldığı belirtir; ancak Hatayî tapşırması konusundaki sözlerinden (Aslanoğlu, 1992: 14) Taşkent nüshasını görmediği, onun kopyası olan Bakü baskısını gördüğü anlaşılr.

Taşkent nüshası, Şah İsmail'in ve oğlu Şah Tahmasb'ın hattatı olan ve Hatayî'yi yakından tanıyan Nişaburlu Mahmut tarafından kaleme alınmıştır. Bu yönüyle elde bulunan kaynakların en sağlamı olduğu için Hatayî ve Türk edebiyatı açısından çok önemli bir eserdir. Ezizaga Memmedov'un Bakü'de I. cildi 1966 yılında, II. cildi de 1973'te yayımlanan Şah İsmail Hatayî adlı eseri ile yine Bakü'de 1988 yılında yayımlanan H. Yusufov ve A. Seferli'nin Şah İsmail Hatayî-Geçme Namerd Köprüsünden adlı eserleri muhtemeldir ki Taşkent Nüshası'na dayanan eserlerdir. İ. Aslanoğlu da eserin bibliyografyasında da görüldüğü gibi bu iki eseri temel almıştır.

Pek çok kütüphanede bulunan cönklerdeki, mecmualardaki, vd. eserlerdeki Şah İsmail Hatayî mahlaslı şiirler, -Aslanoğlu'nun tespitiyle- yanlış olarak Bektaşî edebiyatının ürünlerine benzer, koşma tarzında nefesler söyleyen bir şair tipinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Oysa, başta Taşkent nüshası olmak üzere İstanbul dışındaki kütüphanelerde bulunan yazma eserlerde Hatayî'nin hece ölçüsüyle şiiri bulunmamaktadır. Araştırmacıları yanıltan İstanbul nüshasıdır. İstanbul nüshası, Aslanoğlu'nun tespitlerine göre bir dîvân değil, şiir kültüründen yoksun bir heveslinin Anadolu Hatayîlerinin şiirlerinin bulunduğu cönklerden ve belleklerdeki şiirlerden hareketle oluşturduğu bir mecmuadır. İçinde Hatayî'ye ait gazellelerin de bulunduğu, ancak çoğunlukla yanlış aktarılmış şiirlerden oluşan bu mecmuayı temel alan araştırmacılar ne yazık ki Hatayî'nin şairliği ve dolayısıyla şiirleri hususunda yanılmışlardır.

Aslanoğlu'nun daha önce Pir Sultan Abdallar konusundaki titizliğine, yanlışları ve yanlışları giderme yönündeki çabalarına, bu eserinde de tanık olunmaktadır. Çalışmamızda, adı geçen eserin önemi, İbrahim Aslanoğlu'nun eserini meydana getirirken gösterdiği çabaları ve hassasiyeti değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Şah İsmail Hatayî Adlı Eser ve Türk Edebiyatı Açısından Önemi Üzerine Değerlendirmeler

İ. Aslanoğlu'nun *Şah İsmail Hatayî (Divân, Dehnâme, Nasihatnâme ve Anadolu Hatayîleri)* adlı eseri, temel olarak iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Şâh İsmail'in soyu, yaşamı, edebî kişiliği, divânı, Dehnâme ve Nasihatnâme adlı mesnevileri ve Aslanoğlu'nun şüpheli gördüğü şiirler yer alırken ikinci bölümde Anadolu Hatayîleri, şiirler, şüpheli şiirler, dizin, sözlük ve bibliyografya yer almaktadır.

Aslanoğlu, kitabına Şah Hatayî'nin soyu ile başlar ve onun soyunun Hz. Ali'ye, dolayısıyla Hz. Peygamber'e kadar uzandığı yönündeki rivayete Faruk Sümer'i, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'yı, Tahsin Yazıcı'yı ve Âşıkpaşazâde Tarihi'ni mehz göstererek karşı çıkar ve rivayetin Safevî Hanedânı'na kutsallık izafe etmek amacıyla oluşturulmuş olabileceğini belirtir. Pek çok Alevî kökenli araştırmacının duygusal tavrına karşılık, Aslanoğlu'nun buradaki tavrı, nesnel verilere dayanmak şeklindedir ve değerlidir.

Erdebil Tekkesi'nde şeyhliğin İslâmî geleneğe aykırı şekilde babadan oğula geçmesini (Safiyüddin'den sonra, şeyhlik 1334'te oğlu Sadreddin Musa'ya geçer), iktidarı hedefleyen bir sürece girilirken Alaaddin Ali Sultan'ın (1393-1429) Şiiliğe meyletmesini ve taraftarların başlarına simgesel oniki dilimli kızıl börk giymele-riyle Kızılbaşlık'ın siyasî bir kimliğe bürünmesini ve süreç içinde güçlenerek siyasî bir hareket haline gelişini, İbrahim'in, Cüneyd'in ve Haydar'ın Safevî iktidarını tesis etmedeki gayretlerini, başarı ve başarısızlıklarla geçen yıllardan sonra İsmail'in yaşamını, yaptığı savaşları ve eylemleri İ. Aslanoğlu, tarihî kaynaklara dayalı olarak ciddi bulduğu tarihçilerin (Faruk Sümer, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, vd.) bilgilerini kullanarak değerlendirir.

Kitabın önsözünde İ. Aslanoğlu, "Kaynak olarak, şairi yakından tanıyan, -yani gerek Hatayî, gerekse oğlu Şah Tahmasb'ın saray hattatı olan- Mahmut Nişaburî'nin düzenlediği Taşkent nüshasını özellikle esas kabul ettim" (1992: VII) der; ancak Şah İsmail'in şiirlerinde kullandığı tapşırmasının/mahlasının imlâsı söz konusu olunca "En eski kaynak Taşkent nüshası olduğuna göre onun bir kopyası olan 1966 Bakü baskısına baktık. Bütün şiirler Hatayî (خطایی) imlâsıyla yazılmış. Biz de 'demek ki doğrusu bu' deyip ona uymakta bir sakınca görmüyoruz." (1992: 14) demektedir. Anlaşılan İ. Aslanoğlu Taşkent nüshasını görmemiş, onun kopyası olan Bakü baskısını görmüştür. Mahlas konusunda verdiği 32 numaralı dipnotta da "Azerbaycanlı araştırmacılar da 'Hatayî' imlâsıyla yazıyor" demekle, elindeki ana kaynağın Taşkent nüshasının kopyası Bakü baskısı olduğunu teyid etmektedir.

İ. Aslanoğlu, Şah İsmail'in Hatayî mahlasını alması konusunda iki rivâyet sunar. Mirza Abbaslı'nın "Şah İsmail Hatayî ve Folklor" (1973) başlıklı makalesinde verdiği rivâyetlerden ilkinde göre Şah İsmail, Ali Şir Nevaî'yi çok beğendiği için tapşırmasını ona benzek yapmış; diğer rivâyete göre ise, Riyadoğlu Hur, Kerbelâ'da

önce Yezid'in ordusundadır. Cenk sırasında İmam Hüseyin'in tarafına geçer ve Yezid'in askerlerine karşı savaşırken şehit olur. Çabucak oradaki bir yere defnetmek isterlerse de yarasından akan kanın durmaması üzerine durumu Hz. Hüseyin'e bildirirler. O da "Öbür dünyada tanık istiyor" diyerek yağlığını/mendilini verir. Hur'un yarasına sarılınca kan durur ve Hur orada defnedilir. Şah İsmail Bağdat'ı fethettiğinde İmam Hüseyin'in kabrini ziyaret eder. Ayrılırken gözü Hur'un kabrine ilişir ve hiddetlenerek Hur'un kabrinin başka bir yere nakledilmesini buyurur. Mezar açılınca Hur'un yarası üzerindeki yağlığı görür, merak edip yağlığı eline alınca yağlıktan kan akmaya başlar. O sırada İmam Hüseyin'in kabrinden "Hatâ ettin İsmail" sesi duyulur. İsmail yağlığı tekrar yaraya kapatıp kabri kapatır. Hatâ yaptığını anlayan İsmail, o günden sonra şiirlerinde Hatayî mahlasını kullanır (1992: 14). İ. Aslanoğlu, diğer eserlerinde de tanık olunan titizliğini burada da göstererek bu rivâyetin bir yakıştırma olduğunu, çünkü Şah İsmail'in Bağdat'ı 1510 yılında fethettiğini, oysa Bağdat'ın fethinden önceleri de İsmail'in şiirlerinde, sözgelimi 20 yaşındayken 1506'da yazdığı Dehnâme adlı mesnevide de Hatayî mahlasını kullandığını söyler (1992: 19).

Ahmet Küçükkalfa, Şah İsmail'in "Hatayî" mahlasını kullanmasının nedeninin Mirza Abbasi'nin "Şah İsmail Hatayî ve Folklor" (1973) adlı makalesinde yer verdiği rivâyetlerdeki şekilde olmayıp Uygurlar tarafından geliştirilen ve mimaride, resimde, dokumada, süslemede, şiirde kullanılan Hatayî üslubuna olan sevgisinden, bağlılığından ve bu geleneği şiirinde yetkin şekilde temsil ettiğinden ileri geldiğini ve "Hatayî" mahlasını kullandığını belirtir (2018: 246).

Hatayî'nin edebî kişiliğinin değerlendirilmesine gelince İ. Aslanoğlu'nun daha özgün değerlendirmelerini görmek mümkün olur. Sözgelimi "On beş yaşında şeyhlikle şahlığı birleştirip yeni bir devlet kurdu" cümlesi, ona özgü bir değerlendirmedir. "Bazıları onun şairliğini, hayâl dünyasının öylesine geniş, davasına olan inancının öylesine coşkulu olmasına bakmadan, bu yeteneğinin kalıtımla ilgili olduğunu iddia ediyor." (1992: 15) derken İ. Aslanoğlu, "bazıları"nın kimler olduğunu belirtmez. Bu "bazıları"nın haklı olabileceklerini, fakat Hatayî'nin şairliğinin arka planında 7-12 yaşları arasında aldığı eğitimin, Nizamî-i Gencevî, Evhedi-i Maragayî, Kışverî-i Tebrizî, Şirvanî, Nesimî, Melikuş ve Sururî gibi XV. yüzyıl öncesi Azerî klasik şairlerinin etkisinin ve özellikle Nesimî'nin ferman dinlemez duygularının heyecanının olduğunu söyler; ki burada da Aslanoğlu'nun Hatayî'nin şiirlerine nüfuz eden etkenleri nesnel şekilde tespitini görmek mümkündür.

Hatayî'nin şiirlerini tasnif ederken ve değerlendirirken İ. Aslanoğlu, onun şair olarak ünlenmesinin temelinde bahariye şiirlerinin, propagandaya yönelik yiğitlemelerinin ve beşerî aşk şiirlerinin olduğunu belirtir. Aslanoğlu, Hatayî'nin propagandaya yönelik şiirlerinin didaktik olmalarına, bir Kızılbaş'ın sahip olması gereken özellikleri, hizmetleri, varılmak istenen hedefleri, vb. içermelerine karşın basit ve kuru olmayıp heyecanla söylenmiş coşkulu şiirler olduğunu söyler (1992: 16).

Nihat Sami Banarlı, Tahsin Yazıcı, Ezizağa Memmedov gibi araştırmacıların Hatayî'nin Hurufî olduğu konusundaki görüşlerine karşı İ. Aslanoğlu, "Bu görüşte yanılma yok, ama ifrat [aşırılık] var. Biraz açık kapı bırakarak 'Hurufilik özentsi sezilmektedir' denseydi, gerçeğe yakın bir saptama olurdu. Çünkü tek dayanakları olan 'bah' redifli şiir hiçbir divanda yer almadığı gibi, derme-çatma bir düzenleme olan İstanbul nüshasında dahi yok." diyerek karşı çıkar. İ. Aslanoğlu, Hatayî'nin Hurufiliğine kanıt olarak gösterilen "bah" redifli şiirin, Sadettin Nüzhet Ergun tarafından Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Kitapları Bölümü'ndeki Mecmualar, Manzum Eserler Katalogu'ndan alındığını ve Hatayî'ye mal edildiğini belirtir. Diğer yandan Hatayî'nin

Levh-i mahfuzun Hatayî ebedin kıldı beyan

Div değilsen hâtemin hatminde *fazlullâhu* gör

dizeleriyle biten şiirdeki "fazlullâh" sözcüğüyle Fazlullâh-ı Hurufî'yi îmâ etmiş olabileceğini, fakat Sadettin Nüzhet Ergun'un da belirttiği gibi Hatayî'yi, şiirlerinde vahdet-i vücûd ilkelerini genel olarak âfaka tatbik eden Hurufilerden değil de enfüse [nefsler, yaşayanlar] tatbik eden mutasavvıflardan biri olarak kabul etmenin doğru olacağını söyler (1992: 18). Burada da görüldüğü üzere İ. Aslanoğlu, kolaya kaçmadan oldukça temkinli davranarak yargılarda bulunur.

Hatayî'nin şiirlerinde geçen mahlaslarda kullanılan sıfatların, hitapların (Ey Hatayî, miskin Hatayî, biçâre Hatayî, pîr, kul, dervîş, cân, vd.) şairin kimliğini saptamada, yani şiirin kime ait olduğunu belirlemede yeterli olmadığını söyleyen Aslanoğlu, şiirlerde kullanılan manga, sening, eyleding, çeşming gibi sözcükleri, genç kuşakların şiirlerden zevk almasına engel olacağı düşüncesiyle Anadolu'da ve Azerbaycan'da söylendiği şekilde değiştirdiğini, yani bir ölçüde metin tamiri yaptığını belirtir (1992: 20).

Taşkent nüshasını yayınlayan Ezizağa Memmedov'un kitabındaki kimi şiirlerde hece düşüklüğü nedeniyle ölçünün bozulduğunu, bunun kâtip hatası olabileceğini belirten Aslanoğlu, bu hatalardan bazılarını düzelttiğini söyler. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu bilgilerden de hareketle Aslanoğlu'nun Taşkent nüshasını değil, bu nüshanın Bakü'de yayınlanan kopyasını temel aldığı kesinleşir.

İ. Aslanoğlu, "Şüpheliler" başlığı altında verdiği şiirler konusunda "Bazan cönkten cöng'e geçirilirken beğenilmeyip bazı dizeleri değiştirilmiş şiirler görülmektedir. Bilimsel bir incelemede bu tür şiirlerdeki nüsha farklarının ayrı ayrı belirtilmesi icap eder. Fakat çeşitli nedenlerle bütün divanları taramak olanağı bulmadığım için, -şimdilik- bir örnekle yetinmek zorundayım." derken özellikle Taşkent nüshasının Bakü kopyası dışında görme fırsatı bulduğu şiirleri "şüpheli" olarak belirlemesinin gerekçesini sunar (1992: 21).

"Etkilendiği ve Etkilediği Şairler" başlığı altında İ. Aslanoğlu, Hatayî'nin Ali Şir Nevâî'yi, Habibî'yi ve en çok da Nesimî'yi beğendiğini ve Nesimî'nin etkisinde kaldığını söyler. Pir Sultân Abdâl ve Kul Himmet başta olmak üzere pek çok Alevî

şairin Hatayî'nin etkisinde kaldığını belirten İ. Aslanoğlu, bu şairlerden kimisinin Hatayî'nin adını da mahlas olarak kullandığını (Can Hatayî, Pir Hatayî, Sultân Hatayî, vd.), kimilerinin de Hatayî'yi manevî usta olarak kabul ettiğini ve şiirlerinde “ustam Hatayî, üstadım Hatayî” şeklinde tapşırıldıklarını söyler (1992: 22).

Hatayî'ye halkın sevgisinin ve bağlılığının nedenleri hususunda İ. Aslanoğlu, ona duyulan sınırsız bir dinî saygı olduğunu, bunun yanında kazandığı başarıların ve yandaşlarınca yürütölen etkili propagandanın etkili olduğunu, hatta Âşıkpaşazâde'yi mehaz alarak propagandalar sonucu onun peygamberlik üstü kutsal bir varlık hâline dönüştüğünü belirtir. Aslanoğlu, Hatayî'ye duyulan bu sevgi ve bağlılığın yüzyıllar geçmesine karşın hâlâ sürdüğünü, Alevî meclislerinde Hatayî'nin şiirleri okunurken sıra şah beyte gelince erkeklerin oturuşlarını değiştirip diz çöktüklerini, kadınların da ayağa kalkıp saygı duruşuna geçtiklerini söyler (1992: 25-26).

İ. Aslanoğlu, Hatayî'nin bir devlet adamı olarak çelişkili bir yaşamı olduğunu, bir yandan eli açık, nazik, zarif, alçakgönüllü, sevecen biriyken diğer yandan Kızılbaşlığa hor bakanlara karşı ise, aklın ve idrakin kabul etmeyeceği denli acımasız bir yönetici olduğunu, bu çelişik kişiliğin temelinde, kuşkusuz akli ermeye başladığı süreçten başlayarak dedesinin ve babasının öcünü almak çabasıyla yetiştirilmiş olmasının ve Kızılbaşlığı yayma göreviyle kendisini yükümlü hissetmesinin etkisi olduğunu söyler.

Nesnel davranmanın bir gereği olarak İ. Aslanoğlu, değerlendirmelerinde mevcut kaynakları eleştirel bir tavırla kullanır. Kaynakların üzerinde ittifak ettikleri bilgileri kıyaslayarak kendi görüşünü bu bilgiler üzerine inşa eder. Bu tutum, alan çalışanları için bilgi verici olduğu kadar yol ve yön gösterici bir üsluptur.

İ. Aslanoğlu, Hatayî hakkında bilgi veren, onu tanıtan ilk kaynakları ve Hatayî dîvânlarının bulunduğu kütüphaneleri sıralarken de bu eleştirel tutum göröölür. Hatayî hakkında ilk bilgiyi Hatayî'nin kendisi de şair olan oğlu Sam Mirza (1517-1567) Tuhfe-i Mirza adlı tezkiresinde verir. İ. Aslanoğlu, H. Yusufov'un “Teessüf ki Fars-perest ziyâli büyük atasının zengin irsinden ancak Farsça yazdığı bir beyti nümune getirmekle kifayetlenmiştir” sözlerini vererek Sami Mirza'nın Hatayî hakkında verdiği bilgileri yeterli bulmaz. Pek çok eserde müelliflerin Hatayî hakkında verdiği bilgilerin de Sam Mirza'nın verdiği bilgiden fazla bir bilgi olmadığını söyleyen İ. Aslanoğlu, 16. yüzyıl Osmanlı tezkirecilerinin Osmanlı-Safevî arasındaki gerginlikten, mezhep kavgalarından, uzun yıllar devam eden Alevî kovuşturmalarından dolayı Hatayî adını anmamış olabilecekleri tahmininde bulunurken Azerî kaynaklarının da Hatayî'yi İranlı bir şair olarak görmelerinin gerekçesinin ne olabileceğini anlamadığını imâ eder. Hatayî hakkında hayıflanarak ilk doğru bilgiyi İngiliz doğu bilimcilerinden Charles Rieu'nun verdiğini söyler. Ancak, Rieu'nun hangi doğru bilgiyi, nerede ve hangi eserinde verdiğine ilişkin bir bilgi vermez.

İ. Aslanoğlu, Hatayî'nin divânı konusunda onun sağlığında dñzenlenmiř bir divânının söz konusu olamayacağını, bazılarının (bu bazıları kimler ise?) söylediği gibi, "eđer Hatayî'nin divânı kaybolmuş olsaydı şah İsmail ya da oğlu Tahmasb bulurdu" der. Hatta, "gñnñmñze kadar bñyle bir divân ele geğmedi, geğmesi de beklenemez" diye kesin yargıda bulunur. şah İsmail'in ölñmñnden on bir yıl sonra (1535) saray hattatı, saray erkânından olan şah Mahmut Nişaburî'ye Hatayî'nin şiirlerinin bir araya getirilmesinin emredildiğini, bugün için en eski nñshanın bu olduğunu söyler ve bu nñshanın da Özbekistan'da Taşkent İlimler Akademisi şarki-yat Enstitüsü Kütñphanesi el yazmaları bölümünde muhafaza edildiğini belirtir.

İ. Aslanoğlu, kitabının II. Bölümünde "Anadolu Hatayîleri" başlığı altında, elde bulunan Hatayî divânlarındaki Hatayî mahlaslı şiirlerden koşma tarzındaki şiirlerin şah İsmail Hatayî'nin şiirleri olamayacağını, şah İsmail Hatayî'nin kendisinden önceki Azerî şairleri şiirlerini nasıl aruzla yazmış ya da söylemişlerse onun da şiirlerini aruzla yazdığını söyler. Aslanoğlu, koşma tarzındaki şiirlerin geręek sahiplerinin 16. yüzyıl ile 20. yüzyıl arasında yaşamış Kul Hatayî, Can Hatayî, Derdmend Hatayî, Derviş Hatayî, Sultan Hatayî mahlaslarıyla şiirler söyleyen Anadolu Hatayîleri olduğunu, özellikle Tokat, Sivas, Yozgat, Çorum, Malatya, Elâzığ, Tunceli yörelerindeki Alevî köylerinde yapılacak araştırmaların konuya ağıklık getireceğini söyler (Aslanoğlu 1992: 335).

Sabri Koz da bu tür şiirlerin "ayrıntılı dil, kùltür ve tarih çözümlmeleri yapılsa geręek gün gibi kendini gösterecektir." sözleriyle iyimser bir tavır sergiler (2004: 184-217). Ancak, pek çok şairin şiirlerinin sözlñ ortamda dolanuma girmesi sonucunda şiirlerin değişmesi, değişik şairlere mal edilmesi oldukça yaygın ve olağandır. Bu durum Hatayî için de geğerlidir. Sözlñ kùltürde şiirlerin aktarımında ya da meraklılarınca cñklerde toplanmasında aktarıcının şiiri unutmaması, yanlış hatırlaması, kendince biçimlendirmesi, eklemelerde çıkarmalarda bulunması oldukça yaygındır. Aslanoğlu'nun "şüpheli şiirler" başlığı altında topladığı şiirler, aynı gelenek içindeki birden fazla şaire mal edilmiş şiirlerdir. Daha doğrusu kimin söylediği belli olmayan, farklı kişilerce farklı cñklerde değişik şairlere mal edilmiş şiirlerdir. Aslanoğlu, bu şiirlerin dili, anlatımı ve bağlamalarını dikkate alarak bu şiirleri "şüpheli" olarak kaydeder; ki bu doğru bir tavidir. Zira, Hatayî Divânı'nı en son yayınlayan Muhsin Macit, Hatâyî Dîvânı adlı eserinde, tespit ettiği yirmi beş yazmadan yirmisini elde ettiğini ve kullandığını belirtir (2017: 81). Yani, Hatayî Divânı'nun daha gün yüzüne çıkmayı bekleyen pek çok nñshası, Hatayî'nin şiirlerini muhtevi pek çok yazma eser mevcut olabilir. Dolayısıyla Hatayî mahlaslı şiirlerde kullanılan dilden, kavramlardan hareketle şiirlerin Hatayî'ye ait olup olmadığını tespit etmek oldukça güçtür.

Sonuç

şah İsmail Hatayî (Divan, Dehnâme, Nasihatnâme ve Anadolu Hatayîleri), adlı eser, zamanının mevcut imkânları dâhilinde çalışılmış bir eserdir. İ. Aslanoğlu, diğer

eserlerinde olduğu gibi oldukça temkinli, nesnel bir tutumla elindeki kaynakları titizce tetkik ederek oluşturduğu bu eser Türk edebiyatı için örnek bir eserdir. Elbette eserde kimi belirsizlikler söz konusudur. Sözelimi “bazıları” sözüyle kimlerin kastedildiği ya da Rieu’nun nasıl bir doğru bilgi verdiği Aslanoğlu tarafından belirtilmemiştir. Mevcut zaman ve imkânlar, Aslanoğlu’na yeterli genişliği vermemiştir şüphesiz. Çünkü çalışmanın yapıldığı tarih, 1990’lı yıllardır. Bilindiği üzere bu yıllar, SSCB’nin dağıldığı, Türk boylarının bağımsızlıklarını ilan ettikleri, araştırmacıların yeni Türk cumhuriyetlerine gittiği yıllardır. Aslanoğlu’nun Özbekistan’a gitme imkânı var mıydı? Taşkent Nüshası’nı görebilir miydi? Bilmiyoruz; ancak belki de Taşkent Nüshası’nın Bakü kopyası elinde olunca, asıl yazmaya gerek duymamış olabilir. Eksiklikleri, belirsizlikleri olsa da İ Aslanoğlu, diğer çalışmaları da olduğu gibi, Hatayî konusunda kendisinden sonra gelecek araştırmacılara yol gösterici bir “üslup” bırakmıştır. Bu üslup, duygusallıktan uzak, yazılı belgelere dayalı, nesnel bir araştırma üslubudur.

Kaynakça

- Aslanoğlu, İbrahim (1992). *Şah İsmail Hatayî (Divan, Dehnâme, Nasihatnâme ve Anadolu Hatayîleri)*. İstanbul: Der Yayınları.
- Koz, Sabri (2004). “Belli Mahlaslar Üzerinden Şiir Söyleme Geleneği ve Türkiyede Yazılan Alevî-Bektaşî Cönklerindeki Hatâî Mahlaslı Şiirler”. *Birinci Uluslararası Şah İsmail Hatayî Sempozyumu (Ankara, 9-10-11 Ekim 2003)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 184-217.
- Küçükkalfa, Ahmet (2018). “Hatâyiler: Etimoloji, Tarih, Kültür”. *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 17: 211-250.
- Macit, Muhsin (2017). *Hatâyî Dîvânı*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Çalışmanın yazarı/yazarları “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşığıdaki hususları beyan etmişlerdir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Finansman: Bu çalışma için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır.

Destek ve Teşekkür: Yazar tarafından çalışmayla ilgili herhangi bir destek veya teşekkür beyanında bulunulmamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu çalışmanın araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın/yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

Yazarın Notu: Bu çalışma ile ilgili yazarın beyan ettiği herhangi bir not bulunmamaktadır.

Katkı Oranı Beyanı: Bu çalışmanın tüm bölümleri tek bir yazar tarafından hazırlanmıştır.

The author / authors of the study declared the following points within the framework of the “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Funding: No support was received from any institution or organization for this study.

Support and Acknowledgment: No statement of support or acknowledgement was made by the author regarding the study.

Declaration of Conflicting Interests: The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this study.

Author's Note: There are no any notes declared by the author regarding this study.

Author Contributions: All sections of this study have been prepared by a single author.